

DOAIBMAČILGEHUS 2019

Dohkkehuvvon stivrra
čoahkkimis 11.3.2020.

Nannejuvvon jahkečoahkkimis.

SISDOALLU

1. SámiSoster rs:a ulbmil ja árvvut.....	3
1.1. Doaimma ulbmilat.....	3
2. Doaibmanbiras.....	4
3. Searvvi ekonomiiija, hálddahus ja bargit.....	5
4. Searvedoaimma oasit.....	6
5. Ovdduidgohcin ja váikkuheapmi.....	7
6. Searvvi veahkkedoaimma.....	8
6.1 Sámedáhpáhusat.....	9
7. Ovttasbargu girkuin.....	10
8. Doaimma sámeiguovllu olggobealde.....	11
9. Prošeavttat.....	11
9.1 Birgen ruovttus.....	11
9.2 Meahcceterapiija – sápmelaš resurssat gárrenávnnasbarggus.....	13
9.3 Muittohallat – sápmelaš muitobuohcci árgga doarjja.....	13
9.4 Veaján – čilgehus sápmelaš boazodolliid bargoburesbirgejumi ovddideami hástalusain.....	14
9.5 Čoahkis -materiálabánjku.....	14
10. Ulbmiliid joksán.....	14
11. Boahttevuoda stuorámus hástalusat.....	16

1. SámiSoster rs:a ulbmil ja árvvut

SámiSoster rs lea riikkaviidosaš sosiála- ja dearvvašvuodasuorggi searvi, man ulbmil lea gohcit, bajásdoallat ja ovddidit sápmelaččaid sajádaga ja rivttiid álgoálbmogin sosiála- ja dearvvašvuodasuorggis sihke buresbirgejupmái gullelaš áššiin sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš oktavuodain. Searvi gohcá sápmelaččaid servodatlaš sajádahkii váikkuheaddji lánkaásaheami, hálddahusa ja ruhtadeami ollašuvvama stáhtasis rievtti ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid mielde. Dat dahká ovdalis máinnašuvvon áššiin álgagiid ja addá cealkámušaid ja lágida vuosttaš sajis sámegillii sosiála- ja dearvvašvuodasuorggi bálvalusaid, doaimmaid ja dáhpáhusaid sápmelaččaide. Dan lassin searvi hárjeha sosiála- ja dearvvašvuodasuorgái gullelaš ovddidan-, dieđihan-, olggosaddin- ja dutkandoaimma.

Searvvi árvvut leat sápmelaččaid árbevirolaš árvvut, olmmošvuolta, govttolašvuolta ja “mii ovttas” ja dan lassin olmmošvuoigatvuodaid gudnejahttin, ovttavardásašvuolta, vuoiggalašvuolta ja oktasaš ovddasvástáduš. Doaimma vuolggasadjin lea sápmelaččaid ollislaš buresbirgejumi ja dearvvašvuoda ovddideapmi ja sámeservoša doarjun sámegillii ja sámiid árvvuid, árbevirolaš dieđu, eallinvuogi ja kultuvrra vuodul.

1.1 Doaimma ulbmilat

Doaimma ulbmilin lea:

- Sápmelaččaid ollislaš buresbirgejumi ja dearvvašvuoda ovddideapmi ja buresbirgejumi uhkideaddji váttisvuodaid eastadeapmi ja ovttavardásašvuoda, searvvušvuoda ja oassálastinvejolašvuodaid ovddideapmi.
- Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš rivttiid ja daidda vuodđuduvvi bálvalusdárbbuid ovddideapmi sode-ođastusa ollašuhttimis ja ovddideamis.
- Veahkkedoaimma ollašuhttin ja ovddideapmi ja searvvi resurssaid ja doaibmaneavttuid dorvvasteapmi.
- Ovddidandoaimma doarjaga ollašuhttin, čanusjoavkodoaimma nannen, searvedoaimma ja ovddidanprošeavttaid árvvoštallama ovddideapmi ja sáme kultuvrii vuodđuduvvi doaibmanmálliid ovddideapmi ovttas eará doibmiiguin.
- Sáme guovllu olggobealde ássi sápmelaččaid buresbirgejumi ja dearvvašvuoda doarjun earret eará nu, ahte lágidit oktasaš deaivvademiid. Ulbmilin lea maid dáid vuodđudit vuollegis šielmmá

deavvadanbáikkiid, mat čohkkejit oktii sierraahkásaš sohkabuolvvaid ja nannejit sápmelaš identitehta, giela ja oktiigullelašvuoda dovddu.

- Ovttasbarggu ovddideapmi Suoma evangelalaš-luteralaš girkuin ja sámevuovllu searvegottiiguin. Ođđalágán doaibmanmálliid ohcan mánnábearrašiid ja ahkeolbmuid doarjumis.

2. Doaibmanbiras

Sámi servodatráhkadus lea hui váilevaš juos dan veardida válđoálbmoga servodatráhkadussii. Suoma servodagas doibmet iehčanas riikii dábálaš doaibmit: bajimuš stáhtaorgánat, ollašuhtti dahjege operatiiva stáhtahálddaha doaibmanorgánat ja gielddalaš iešstivrejumi doaibmanorgánat. Dan lassin doppe doaibmá ja váikkuha viiddis goalmmát sektor, masa gullet duháhat searvvit ja njuolggadusat. Sámi servodagas doibmet uhcán sápmelaš vuolggasajiide vuodđuduvvi organisašuvnnat, main lea almmolaš ruhtadeapmi. Dain deháleamos lea iešstivrengána sámediggi, man sápmelaččat válljejit válggain. Sámediggi lea dego sámiid riikkabeaivvit Suomas.

Sápmelaččaid vuodđudan operatiiva dási organisašuvnnat main leat fástabargit leat hui uhcán. Sápmelaččaid vuodđudan searvvit leat olu, muhto SámiSoster lea Suomas áidna riikkaviidosaš sámi sosiála- ja dearvvašvuodasuorggi searvi, mas leat vuodđo- ja ovddidandoaimma dikšu fástabargit. Dan dihte searvi bastá plánet guhkesáiggedoaimma. Searvvis lea nu stuorra rolla ja ovddasvástáduš sápmelaččaid buresbirgenbarggus.

Searvvi doaibmanbiras lea viiddis ja mánggahámát ja dat sisdoallá iešguđetlágán čuožáhatjoavkkuid. Searvvi hástalus lea ee. doaibmanbirrasa nuppástusat, viiddis doaibmangieddi, olles sosiála- ja dearvvašvuodasuorggi ovddideapmi, viiddis lánkaásaheami ovddidanbargu ja sámiid rievttit ja sajádat álgoálbmogin. Erenomáš hástalus lea sode- ja eanangoddeodástus. Jo dál lea váttis doaibmat ovttaskas lagasgielddaguin, nuba viiddis sode-guovllut gáibidit searvvis ain eanet ja ain viidásut oassálastima sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš rivttiid ovddideapmái. Dat gáibidit searvedoibmiin lasi barggu, áigeguovdilvuoda, váikkuheami ja oassálastima.

Hástalus lea maidái dat, ahte searvi lea almmolašsearvi, man čuožáhatjoavku ja doaibmangieddi lea viidásut go dábálaččat. Njuolggaduslaš ovdduidgohcimis ja ovddidandoaimmas galgá čuovvut ja vuhtiiváldit mánggaid iešguđetlágán joavkkuid (sierra buohcejoavkkut, lámisjoavkkut, ahkejoavkkut, mánát, nuorat, ahkeolbmot, bearrašat, olbmot iešguđetlágán eallindiliin jna.) buresbirgejumi. (Veardit iešguđetlágán lámisjoavkkuid ja buohcejoavkkuid iežaset searvvit.)

Lea dehálaš lasihit erenomážit mearrideaddjiid ja bálvalusaid buvttadeaddjiid áddejumi ja dieđu sámekultuvrras vai bastit ovddidit sápmelaččaid rivttiid ja buresbirgejumi. Doaimma čuozáhaččoavkun leat sierra ahkejoavkkut, iešguđetlágán lámisolbmot dahje bearrašat ja ovttaskas olbmot iešguđetlágán eallindiliin. Eatnandiedalaš doaibmanbirrasin lea sámeguovlu, muhto doaibma lea mannan jagiid viidánan maddái dan olggobeallái. Ovdduidgohcin, váikkuheapmi ja sámedidolašvuoda lasiheapmi ollašuhtho sihke riikkaviidosazžat ja riikkaidgaskasaččat. Sámeguovllu gielddain bálvalusaid lágideapmái váikkuhit mánggat sierraiešvuogit dego unna olmmošlohku, viiddis ja erenomáš hárvet ássojuvvon guovlu, guhkes mátkkit bálvalusaide ja álbmoga mánggagielatvuoha.

Suomas sámiid ruovttuguvlui gullet Eanodaga, Anára ja Ohcejoga gielddat ja Soađegili gieldda Lappi bálgosa guovlu (L 974/1995, 4 §). Sámedikki jagis 2019 čuoagán dieđuid mielde Suomas leat 10 759 sápmelačča. Sámiid ruovttuguovllus orrot sullii 3400 sápmelačča. Eanodaga gieldda ássiin sápmelaččat leat 23,2 %, Anáris 31,2 %, Soađegilis 1,9 % ja Ohcejogas 53,3 %. Sámeguovllu olggobealde ássá 68 % sápmelaččain.

3. Searvvi ekonomiiija, hálldahus ja bargit

Searvvi boadut čuoahkanit STEA -doarjagiin (867 834 €), eará doarjagiin ja iežas doaimma vuoiuin (36 444 €). Doaibmanjagi áigge geavahas lei oktiibuot 904 279 euro. Searvvi jagi 2019 ruhtadoalloloahpaheapmi čájehii 984,23 euro vuollebáhcaga. Jagi molsumis 2019 searvvis ledje 130 lahtu.

Ruhtadoallu ja ruhtadoalloloahpaheapmi ostojuvvui Sodankylän tili- ja kiinteistö/KLT -ruhtadoalli Eija Pernus. Jahkečuoahkin válljii ruhtadoallin Roavenjárggas Ernst&Young Oy:a váldovásttolaš ruhtadoallin KHT, JHT Anne Räisänen ja várreruhtadoallin Ernst&Young Oy, váldovásttolaš ruhtadoallin KHT Perttu Riipi.

Stivrra lahtut ja persovnnalaš várrelahtut (olgeš bealde):

Ristenrauna Magga (sg)

Ellen Pautamo

Pekka Aikio (vsg)

Saara Tervaniemi

Siiri Jomppanen

Elsa Laiti-Hedemäki

Jouni Esa Nousuniemi

Marketta Vuolab

Sunnamaarit Sara-Tornensis

Elli Näkkäljärvi 17.4. rádjái ja dan maŋŋá Samuel Valkeapää

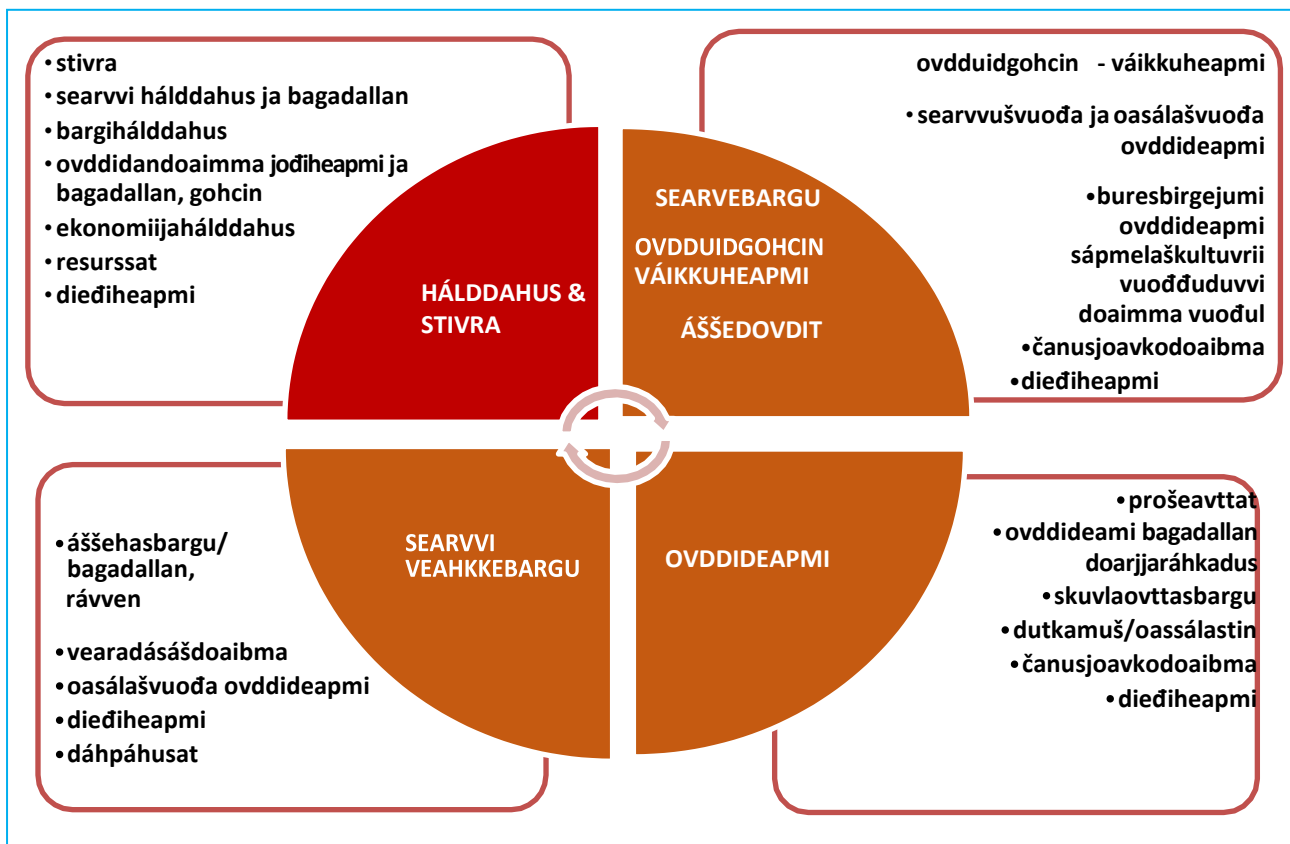
Ságadoallin doaimmai čilgehusjagi várreságadoalli Pekka Aikio, dannego albma ságadoallin välljejuvvon Ristenrauna Magga doaimmai doaimmajodiheaddji sadjásažžan ja Veaján-prošeavtta prošeaktahoavdan.

Stivra čoaħkkanii jagi áigge ovcci (6) geardde. Čoaħkimiin guokte ledje šleađgapoastačoaħkkimat. Searvvi jahkečoaħkkin lágiduvvui 17.4.2019 Anáris.

Searvvis lea doaimmajodiheaddji lassin vihtta fástabargi. Dan lassin searvvis ledje čilgehusjagi áigge logi mearreáigásaš bargi.

4. Searvedoaimma oasis

Searvedoaimma sáhtá dárkkodit dán govas:

5. Ovdduidgohcin ja váikkuheapmi

Searvi čađahii doaibmanjagi áigge aktiiva ja viiddis ovdduidgohcima, váikkuhii ja doaimmai áššedovdin. Dehálaš doaibmanvuogit leat aktiiva doaibma, mii sisdoallá álgagiid, cealkámušaid, sáhkavuoruid, deaivvadeamit riikka ja guovlludási politihkalaš mearrideaddjiiguin ja guovddášlaš virgealbmáiguin ja oassálastin sierra doaibmagottiide, bargojoavkkuide, dilálašvuodaide ja semináraide. Searvvi ovddasteaddjit dolle bivdojuvvon sáhkavuoruid mánggain seminárain ja lágidedje semináraid ovttas eará doibmiiguin. Searvvi ovddasteaddjiin ledje bivdojuvvon sáhkavuorut 12 sierra semináras, gos gullit ledje oktiibuot s. 2000. Iešguđetlágán deaivvadeamit/ságastallamat ledje 58 ja dain deaivvaduvvojedje s. 500 olbmo. Searvvi ieš lágidan dahje ovttas eará servviiguin lágiduvvon dilálašvuodát ledje 10 ja daidda oassálaste s. 1300 olbmo.

Searvvi doaibma čalmmustahttui ja váikkuheapmi lasihuvvui aktiiva dieđiheami bokte. Neahttasiidduin dieđiheami lassin geavahuvvui Facebook, Twitter, Instagram, Sámi Radio, Lapin Radio, Yle Sámi sámeielat ođđasat ja almmuhandávvalat. Dan lassin searvvi doaibma oidnui mánggi davviriikkalaččat buvttaduvvon sámeielat TV-ođđasiin (Ođđasat) ja eanangodde- ja báikkálašáviissain.

Searvi ovddidii sosiála- ja dearvvašvuodaministerijai boazodolliid dearvvašvuodafuolahusa ja boazodolliid sadjásašveahkkedoaimma ovddideami. Sadjásašveahkkedoaimmas ovddideami dárbu laktása resurssaide, sadjásašveahki ákkaid viiddideapmái ja sadjásašveahki lágideapmái. Bargodearvvašvuodafuolahusas ovddidandárbu livččii sihke sisdoalu ovddideamis ja bargodearvvašvuodasoahpamušaide laktáseaddji gažaldagain.

Searvvi ovddasteaddjit deaivvadedje jagi áigge sihke sosiála- ja dearvvašvuodaminister Pirkko Mattila ja bearaš- ja vuodđobálvalusminister Krista Kiuru sápmelaččaid sajádaga ovddideamis sosiála- ja dearvvašvuodafuolahusa balvaálusvuogádagas. Deaivvademiin sii ožžo muittuhančállagiid. Ságadoalli Pekka Aikio oassálastii olgoáššeministerijas ságastallandilálašvuhtii álbmotlaš vehádagaid suodjaleami guoski almmolaš rápmasoahpamuša Suoma 5. raportta gárvemis ja ságastallandilálašvuhtii vašširihkkosiid ja vaššiságaid eastadeaddji barggu ávžžuhuid gárvemis.

Searvi attii čuovvovaš cealkámušaid ja muittuhančállagiid:

- Lappi lihhtui Davvi-Lappi eanangoddeminstara evttohusas
- Olgoministerijai Suoma 7. mearreáigeraportta gárvemis ON:a TSS-soahpamuša ollašuhttimis

- Sosiála- ja dearvvašvuodaministeriijai álbmotlaš mielladearvvašvuodastrategiijas ja iešsorbmemiid easttadanprográmmas
- Riekteministeriijai: Against Hate -prošeavtta ávžžuhusain vašširihkkosiid ja vaššiságaid eastadeaddji bargui
- Olgoáššeministeriijai evttohusas Suoma oktasašraportan ON:a soahpamušgohcinorgánaide
- Sosiála- ja dearvvašvuodaministeriijai evttohusas stáhtaráđi áhahussan sosiála- ja dearvvašvuodafuolahusa ovddidandoaimmaid stáhtadoarjagiin jagiin 2020-2023
- Eurohpá ráđđái Vehádagaid suodjaleami guoski oktasašsoahpamuša Suoma raporttas
- Bearaš- ja vuodđobálvalusminister Krista Kiurui sápmelaččaid sajádaga ovddideamis sosiála- ja dearvvašvuodafuolahusa bálvalusvuogádagas

Searvi lei čilgehusjagi áiggi ovddastuvvon 28 doaibmagottis/bargojoavkkus.

5. Searvvi veahkkedoaimma

Searvvi veahkkedoaimma sisdoallá oassálastinvejolašvuodaid doarjuma, sáme kultuvrii vuodđuduvvi oassálastinarenaid lágideami, aktiverema, vearadásášdoaimma, rávvema ja bagadallama ja iešguđetlágán doarjjavugiid ovddideami. Erenomážit guovlluguovdasaš ja báikkálaš dáhpusat dorjo beaktilit áššehasaid oasálašvuoda.

Doaimmajagi áigge searvvi hálldahus rávvii 112 áššehasa ja dan lassin rávven lágiduvvui iešguđet prošeavttaid oktavuodas. Sáme kultuvrii vuodđuduvvi dáhpusat fálle arenaid ja vejolašvuodaid oassálastimii.

Searvi lei mielde Anára gieldda nuoraidbarggu Nuorten selvä peli -bargojoavkkus. Goaikkanas - prošeavtta oktavuodas searvi fáloi nuoraide gárrenávnasdiđolašvuoda ja oassálastii gárrenávnaskeahkes dáhpusaid lágideapmái skuvlaahkásaččaide. Kela goasttidan sáme gielat veajuiduhtinkurssat sierra čuozáhatjoavkkuide joatkašuvve Lappi veajuiduhtin Oy:s searvvi ovdanbuktojumi vuodul, ja searvi oassálastii kurssaid márkanastimii ja veahkehii ohcciid ohcanproseassas.

Jahki 2019 lei ON:a eamiálbmogiid gielaide jahki ja Duodecim váldá ná vuhtii Suoma ja Eurohpa uniovna áidna eamiálbmoga, sápmelaččaid gielaide ja juolluda SámiSoster rs:ai ja Väestöliitto rs:ai

6000 euro doarjaga. Doarjja lei oaivvilduvvon Väestöliitto ollašuhtán mánáid dorvodáido- ja gorutdovdobajásgeassinmateriála sámegielat jorgalusaide.

5.1. Sámedáhpáhusat

Dehálaš bargovuohki buresbirgejumi ja sosiála fierpmádaga ovddideamis lea sápmelaččaid searvvušvuoda nannen ja sápmelaččaid oassálastinarenaid lágideami ja oassálastinvejolašvuodaid doarjun.

Sámi álbmotbeaivi 6.2

Sámi álbmotbeaivi ávvuduvvui miehtá sámeguovllu. Anáris álbmotbeaivvi ávvudeapmái gulai searvvi lágidan árbevirolaš ávvuboradeapmi searvegoddedálus. Dan maŋŋá Anára sámegirkus lei ekumenalaš bismámeassu, man doaimmahii Oulu bismagotti bismá Jukka Keskitalo ovttas iežas veahkeheaddjiiguin. Meassu kolleakta čoggojuvvui SámiSoster rs:ai. Anáris boradeapmái oassálaste s. 200 olbmo. Oassálastit ledje maiddái Vuohčus ja Ohcejogas. Heahtás lágiduvvui boradeapmi Luovatupas ovttasbarggus Johti Sápmelaččat rs:ain ja Eanodaga gielddain.

Gohket ja Smáhkjet -bargobájit Anáris ja Vuohčus

Aili Paasikivi -vuodđudusa doarjagiin ollašuhttui golbma *Gohket ja smáhkjet* -bargobáji, main ahkeolbmot, rávesolbmot, mánát ja nuorat málestedje ovttas sámeborramuša. Dan oktavuodas gulaimet ahkeolbmuid máidnasiid sin iežaset eallimis, nuorravuodas ja borramuššii, málesteapmái ja borramuša vurkemii laktáseaddji áššiin.

Sámit Ovttas -dáhpáhusat

Sámit Ovttas -dáhpáhus lágiduvvui Čeavetjávrris nuortalaččaid ásaiduhttima 70 jagi ávvudoaluin. Ovttas -dáhpáhusa bivnutvuohka vuodđuduvvá searvvušvuoda ja oasálašvuoda ja sosiála fierpmádaga nannemii ja dorvvolašvuhtii. Erenomážit ahkeolbmuid máhcahusain vuhtto searvvi bargiid mieldeorrun dáhpáhusain ja vásihus das, ahte ahkeolbmuin adnojuvvo fuolla.

Sámedikki kulturlávdegoddi juolludii doarjaga dán dáhpáussii. Eanodagas lágiduvvui vejolašvuohta oassálastit sámegeielat biibbaljorgalusa almmustahttinávvudeapmái Guovdageainnus ja Anár-Vuohčču-guovllus vástideaddji dilálašvuhtii Ohcejogas.

Riikkaviidosas boarrásiidvahku dáhpáhusat

Golggotmánu vuosttaš vahkku lei riikkaviidosas boarrásiidvahku ja searvi lea árbevirolaččat váldán dan vuhtii. Čilgehusjagis vahku temán lei *ráhkan boarisvuhtii* ja riikkaviidosas boarrásiidvahku ávvudeapmi lágiduvvui Soađegilis, gosa searvi lágidii ahkeolbmuide sáhtu Eanodagas, Ohcejogas, Anáris ja Vuohčus.

Ahkeolbmuid juovladáhpáhusat Avvilis ja Heahtás

Árbevirolaš ahkeolbmuid juovlaávvudeapmi lágiduvvui Avvilis ja Heahtás ovttasbarggus searvegottiiguin. Avvila ávvudeapmái oassálaste ahkeolbmot Anára gieldda guovllus ja Vuohčus, oktiibuot s. 100 olbmo. Heahtás vástideaddji dáhpáhusas ledje mielde 50 olbmo. Ohcejogas searvi lágidii ovttasbarggus searvegottiin Gáregasnjárggas dilálašvuoda, masa oassálaste 80 olbmo.

6. Ovttasbargu girkuin

SámiSoster rs:s ja Suoma evangelalaš-luteralaš girku Oulu bismágotti duopmokapihttalas lea 6.2.2015 vuolláičállon oktasašsoahpamuš, man ulbmilin lea ovddidit ovttasbarggu Oulu bismágottis searvvi doaibmasurggiin. Soahpamuša ollašuttimii laktáseaddji ovttasbargočoahkkimat lágiduvvojedje guktii.

Searvi lágidii sámi kulturguovddáš Sajosis ovttasbarggus Suoma evl-girku Oulu bismágotti duopmokapihttaliin seminára, man temán lei “*Sápmelaš bearraša árga - posiitiiva resurssat nannejit sámeservoša*”. Dán seminára ulbmilin lei loktet ságastallamii sápmelaš resurssaid ja gievravuodaid, maid vehkiin sámebearrašat leat sohka buolvas nubbái doalahan nana sámeservoša, sámi árbevieruid ja iežaset giela, mainna sáhttit čevllohallat. Dilálašvuoda váldologaldallin lei doseanta emerihhta/gudnedoavttir Asta Mitkijá Balto. Seminárii oassálaste sullii 50 olbmo.

Searvvi figgamuššan lea lasihit iežas doaimma sápmelaččaid ruovttuguovllu olggobealde. Ulbmilin lea vástidit buorebut doppe ássi sápmelaččaid gielalaš, kultuvrralaš ja sosiála buresbirgejumi ja dearvvašvuoda ovddideapmái laktáseaddji dárbbuide.

Dainna ulbmiliin Tamperees lágiduvvui čakčamánu Pyynikki searvegodderuovttus dilálašvuoha ovttas Sis-Suoma sámesearvi Bárbmu rs:ain. Ulbmilin lei gullat Tampere-Jyväskylä-guovllu sámiid sávaldagaid ja vuordámušaid SámiSoster rs:a doaimmas ja nuppe dáfus juohkit sidjiide dieđu searvvi doaimmas. Árbevirolaš vuogi mielde boradeapmi čohkkii olbmuid oktii ja riegádahttii aktiiva ságastallama sámeservoša nannemis guovllus. Dilálašvuodas čoggojuvvui oassálastiin girjjálaš máhcahus. Oassálastit vásihedje dáhpáhusaid dehálažžan ja sávve, ahte dáhpáhusat lágiduvvošedje boahttevuodas jeavddalaččat ja nu, ahte dain livččii álo muhtin temá, nugo ovdamearkka dihte sámeduodji ja mitalanárbevierru. Oassálastit ledje sullii 40 olbmo.

Sámeiguovllu olggobealde ássi sámebearrašiid bálvalii maiddá ja jahkásaš *Min bearrasa luopmu*, mii ollašuhtui ovttasbarggus Maaseudun terveys- ja lomahuolto, MTHL:in Siilijärvis Rokua veajuiduhttinguovddážiis. Dohko oassálaste bearrašat miehtá Suoma. Leairras čoggojuvvon máhcahus mitalii, ahte oassálastit atne dehálažžan bearrašiid fierpmádaga huksema ja dan, ahte mánát deaivvadedje eará sámemánáiguin ja ožžo gullat ja hállat sámegeala.

8. Prošeavttat

Searvi ollašuhtii čilgehusjagis iešguđetlágán ovddidanprošeavttaid, maid guovddážiis ledje:

- ahkeolbmuid ja oapmahašdivššáriid doarjun ja bearrašiid buresbirgejumi ja oasálašvuoda lasiheapmi
- sápmelaš gárrenávnasbarggu lasiheapmi
- dearvvašvuoda ovddidanbargu erenomážit boazodolliid siste
- sámeiguovllu olggobealde ássi sámebearrašiid buresbirgejumi doarju doaibmanvugiid plánen

8.1. Birgen ruovttus

Birgen ruovttus -doaibma lea ollašuhtton STEA Ak -doarjagiin Eanodagas, Anáris ja Soađegili Vuohčus. Doaimma ulbmilin lea nannet ja ovddidit boarásmuvvi olbmuid, ahkeolbmuid ja oapmahašdivššáriid buresbirgejumi nu, ahte fállat vejolašvuodaid oasálašvuhtii ja mielamiel buđaldeapmái. Doaibma lágiduvvui vuollegis šielmmá deaivvadanbáikkiin, joavko- ja indiividoaibman ja sápmelaš resurssaide vuodđuduvvui doaimmalaš searvvušbargobájiin. Golbma

báikegottis doaimbi Birgen Ruovttus -prošeakta lea vuogáiduvvan iešguđet guovllu dárbbuid ja vejolašvuodaid mielde. Eanodagas ja Vuohčus okta doaimmanvuohki lei maiddái ruoktogalledanbargu.

Eanodagas

Eanodaga giella ja searvegoddi leat dorjon doaimma ekonomalaččat. Doaimma sisdoallá ahkeolbmuid aktiverema ja jeavddalaš deaivvademiid, mat dorjot doaimmalašvuoda. Bagadallon joavkodeaivvadeamit lágiduvvojedje Heahtás ja Bealdovuomis juohke vahkus, Gárasavvonis juohke nubbi vahkus. Doaimma lágiduvvo Heahtás Luovátupas, Gárasavvonis kapeallas ja Bealdovuomis skuvllas. Joavkkut čoahkkanedje 79 gearde ja dain ledje oassálastit sullii 1000, vahkkosaččat 35–40 olbmo.

Vuollegis šielmmá deaivvadanbáiki *Luovátupa* Heahtá girkosiiddas lea šaddan deaivvadanbáikin erenomážit ahkeolbmuide. Luovátupa fárrii ođđa báikái gielddadálu oktavuhtii, nu mo buot SámiSostera Eanodaga bargit. Juohke duorastaga prošeavtta doaimmajodiheadji fuolahii KELA áššedikšunčuoggá áššehasbálvalusas vejolašvuodaid mielde. Ovttasbargosoahpamuša mielde giella buhte searvái dán bálvalusa. Luovátupas ledje jagis 2019 oktiibuot sullii 7200 galledeami, sullii 800 sierra olbmo, geain 80 % ledje nissonat. Oapmahašdivššáriid veardásádoaimma lea stáđásmuvvan jeavddalaš joavkodoaimman nu mo jahkásaš sámeiguovllu oapmahašdivššáriid leaira, masa oassálaste 15 oapmahašdivššára miehtá sámeiguovllu.

Anára girkosiiddas

Anáris Doaimmaviessu lei láigohuvvon Anára searvegottis ja gidđadálvve fárrejuvvui stuorát báikái, boares báhppalii. Ođđa báiki lea lasihan doaimma mánggabealatvuoda ja vejolašvuodaid. Doaimmaviessu lea rabas Birgen Ruovttus -doaimmas golbma beaivve ja geasi viessu lea leamaš gitta. Ovttas boradeapmi, duodji ja guovllu birrasa ávkkástallan leat doaimma guovddázis. Galledeamit doaimmaviesus ja sierra dáhpáhusain ledje s. 950 ja vahkkosaččat 12–17 olbmo. Joavkodoaimmat lágiduvvojedje 103 gearde.

Vuohčus

Vuohču Mokta-viessu lea šaddan gili ahkeolbmuid deaivvadan-ja čoahkkananbáikin. Viessu lea váldoáššis rabas guktii vahkus ja muđuidge juos nu šihttojuvvo. Geasi dat lei gitta. Galledeamit Mokta-viesus ledje 400. Bagadallon joavkodoaibma lágiduvvui 62 geardde ja dasa oassálaste 615 olbmo. Sierra Ustitbire -doaimma joavku čoahkkanii 7 geardde ovttas bagadalliin ja dan manjå iehčanas joavkun. Vuohču guovllus lágiduvvui maiddái ohccibargu ja bagadallan- ja rávven. Ruoktogalledeamit ledje 70, telefonkontávttat 300 ja teakstasánit 200.

8.2. Meahcceterapiija – sápmelaš resurssat gárrenávnnasbarggus

Goaikkanas – sápmelaš resurssat gárrenávnnasbarggus -doaibma joatkašuvai Meahcceterapiija sosiála veajuiduhttima joavkodoaibmamállen, mii lea ámmátlaččat bagadallon, sosiálalaččat veajuiduhtti, rabas unnitjoavkodoaibma gárrenávnnasveaddjájeddjiide. Dat vuodđuduvvá báikkálaš birrasii ja kultuvrralaš mihtilmasvuodaide ja doaibmanbirrasin lea luondu. Doaibma joatkašuvai Eanodagas ja Ohcejohka-Anár-guovllus. Ođđa doaibmavuohkin ovddiduvvojedje čuozáhatjovkui rabas doaibmabeaivvit ja áššehasgalledeamit meahcceterapiija -leairraid lassin.

Ohcejogas bargi sirdašuvai miessemánus gieldda bálvalussii, muhto Anáris barggai 100 % bargoáiggiin bargi ja dat váikkuhii Anára guovllu áššehasmearrái ja ovttasbargofierpmádaga nanosmuvvamii. Áššehasat leat oahpistuvvon doaimma birii gieldda sosiála- ja dearvvašvuodáfuolahusas ja dan lassin áššehasat leat searvan mielde eaktodáhtolaččat. Oassálastiin ja ovttasbargoguimmiin leat ožžon positiiva máhcahus doaimmas.

8.3. Muittohallat – sápmelaš muitobuohcci árgga doarjja

Váldooassi doaimmas lágiduvvui Eanodagas ja dušše oasi jagis Ohcejogas. Doaimma ulbmilin lea ovddidit sápmelaš muitobuohcciid ollislaš doaibmannávccaid nu, ahte lágidity sápmelaš resurssaide vuodđuduvvi aktiiva doaimma ja doarjut sin lagasolbmuid ja -birrasa árggas. Muiittohallanbiret lágiduvvojedje goabbáge guovllus ja dan lassin áššehasbargui ovddiduvvui ruoktogalledanbargu.

Muittohallat – sápmelaš muitobuohcci árgga doarjjan -doaimmas lea gárvejuvvon materiálabánku, mii gáibida vel bajiloainnu plánema ja čielggasmahttima ja geavahanrávvaggiid ráhkadeami. Muitogiissá materiála lea jorgaluvvon davvisámegillii ja dan sáhtta atnit ávkin sápmelaš áššehasa veahkeheamis, dannego sápmelaččaid iežas giela mearkkašupmi ja kultuvrralaš áddejupmi bohtet ovdan erenomážit sosiála- ja dearvvašvuodábálvalusain ja veahkkedoaimmas, mas giedáhallon áššit leat dávjá hui persovnnalaččat ja dain lea váttis ságastallat. Giissás gávdno diehtu sápmelaččain ja

sámekultuvrras ee. sámegielas, ealáhusain, bargguin, biktasiin ja luonddus. Giissás gávdnojit maiddáí sámegielađ dadjanvuogit dikšundilálašvuodaide ja diehtu muitobohcci deaivamii laktáseaddji áššiin. Materiálabáŋkkus lea materiála ee. Muittašan -goarttat, videot, máidnasat ja liŋkkat sápmelaš musihkkii. Muitogiisá heive maiddáí ahkebuolvvaid oktasaš doaimma plánemii ja oahpahusgeavahussii. www.samisoster.fi/muitogiisa

8.4. Veaján – Čilgehus sápmelaš boazodolliid bargoburesveadjima ovddideami hástalusain

MELA ruhtadan doaimma ulbmilin lei čielggadit sápmelaš boazodolliid iežaset oainnuid psyhkalaš buresbirgejumi doarju doaimmas ja dan dárbbuin ja čielggadit dáid bálvalusaid oazžunsaji ja heivema čuozáhatjovkui sámeguovllus. Iežas váttisvuodain muitaleapmi dalle, go eai leat rumašlaš bákčasat dahje deađvašumit, lea hui váttis ja dan vásihit unohassan ja ballat, ahte, mitalusa eai váldde duodas. Boazodoalli mitalus “*go dohko manan, eai dat oba jeara rivttes áššiid*” govvida bures, mo veahki ohcci ja veahki addi eai gulahala. Loahpparaporta: www.samisoster.fi/raportit

Veaján -doaimma dagai divttis ovttasbarggu Ohcejoga gieldda Elämä – Ensiapu itsemurhavaarassa olevalle -doaimmain. Dan olis álggahuvvui Davvi-Suomas kanádalaš iešsorbmemiid eastadanmáille, ASIST-skuvlejupmi.

8.5. Čoahkis -materiálabáŋku

Čoahkis -doaimma ulbmilin lea ovddidit sápmelaččaid oasálašvuoda ja ovtaveardásašvuoda nu, ahte ovddidit sámegielađ bagadallama áššedikšundilálašvuodain ja ovddidit dearvvašvuodađarávvenmateriála geavaheami. Doaimmas čoaggit sámegielađ sosiála- ja dearvvasvuodađsuorggi bagadallan-, rávven- ja dieđihanmateriála neahttamateriálabáŋkui. Sámegielađ girjjálaš dearvvašvuodađarávvenmateriála lea ovddiduvvon ja prentejuvvon muhtin veardde. Dat lea goittotge oalle uhcán geavahusas ja váttis gávdnat. Materiálabáŋkku čoaggin addá maiddáí ollislaš gova das, makkár dearvvasvuhtii laktáseaddji materiála gávdno ja mii vel váilu. Materiálabáŋku gávdno čujuhusas www.samisoster.fi/coahkis.com.

9. Ulbmiliid joksín

Searvvi ovddidandoaimma anus leat heivvolaš bargoneavvut, mat veahkehit čohkket ja analyseret gohcín- ja árvoštallanmateriálađ. Dat leat álkidahtán doaimma ja ovdanbuktán bohtosiid.

Áššehasmáhcahusain bohtá ovdán sámegiela doaimma, deaivvademiid ja meannudeami mávssolašvuohta. Oassálastinarenat ovddidit erenomážit ahkeolbmuid sosiála buresbirgejumi. Searvi lihkestuvai bures daid lágideamis, dannego dat guoskkahedje viiddis čuožáhatjoavkku ja dáhpáhusaid sisdoalut ledje heivehuvvon čuožáhatjoavkku dárbbuid mielde. Juohke dáhpáhus, masa lei vejolaš lágidit sáhtu, aktiverii erenomážit boaittobealgiliin ássi olbmuid oassálastit. Searvvi doaibma lea joksán doaibmajagi áigge árvalusa mielde 2500–3000 olbmo, mii lea 2/3 oassi sámeguovllus ášši sápmelaččain. Medias, somes ja eará organisašuvnnaid doaimmas searvvi doaibma lea joksán olu eanet olbmuid, nuba searvvi doaimma viidodahkii ja oinnolašvuhtii ásahuvvon mihttomearit leat ollašuvvan.

Searvi fála indiviida rávvema ja bagadallama sosiáladorvui ja -bálvalusaide laktáseaddji áššiin 105 sierra olmui, geain čoggojuvvon máhcahus muitala, ahte sidjiide lei leamaš ávki bálvalusas. Searvvi veahkkebarggu mihttomearit ollašuvve ja dat basttii fállat oassálastinarenaid ja vearadásášdoarjaga ja doarjut áššehasaid sosiála buresbirgejumi. Boaittobealgiliid ahkeolbmuid oassálastinvejolašvuođaid dorjo ovttasbarggus gieldda lágidan biilasáhtuiguin ja eaktodáhtolaččaiguin. Ahkeolbmuid joavkodoaimmaide ja dáhpáhusaide oassálastán ahkeolbmot, sin lagasolbmot ja maiddái gielddaid ja searvegottiid bargit leat addán posiitiiva máhcahusa doaimma váikkuhusain. Sii leat fuomášan, ahte doaibma aktivere ja movttiidahtta ahkeolbmuid.

Sámeguovllu olggobealde ássi sápmelaččaid buresbirgejumi searvi ovddidii nu, ahte lágidii dáhpáhusa Tampere ja ovttasbarggus Maaseudun terveys- ja lomahuolto:in “Min bearraša luopmu” -leirra Suomussalmi Ukkohallas. Ná sámeguovllu olggobealde ássi mánnábearrašiin lei álkit oassálastit leirii.

Ovdduidgohcin, váikkuheapmi ja bargan sápmelaččaid vuoigatvuođaid ollašuvvama buorin lea ollašuvvan buot doaimmas. Čanusjoavkomáhcahus čájeha, ahte dan barggus leat lihkestuvvan. Searvi vásihuvvo riikkaviidosaš doaibmin, bovdejuvvo bargojoavkkuide ja semináraide logaldallin ja guldaluvvo áššedovdin sosiála- ja dearvvašvuođasuorgái laktáseaddji áššiin, nuba dás doaibma lea lihkestuvvan. Mánngat áššit leat ovddiduvvon bargojoavkkuin searvvi čilgehusaid geažil. Omd. riikkabeivviide dahkon bušeahttaárvalusálgga mearreruđa lasiheamis stáhta bušehtii sámegiela sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusaid dorvvasteapmái, erenomážit mielladearvvašvuođabarggu ovddideapmái. Čanusjoavkomáhcahusat muitalit, ahte searvvi doaibma lea dárbbášlaš, joksá čuožáhatjoavkkuid bures ja oidno olggos.

SODE -áššehasseassabargojoavkkuin ovttasbargan Sámedikkiin, gielddaiguin ja buohccedikšunbiriin lea čájehan, ahte searvvis lea mearkašupmi áššedovdin ja oassálastin. Ovdduidegohcin- ja váikkuhanbarggus bohtosat háreve oidnojit dalán, muhto guhkálaš bargguin ja searvedoaimmain lea leamašan vejolaš joksat mihttomeriid, mat leat čielgasit searvvi áigáibohtosat. Cealkámušaid addimis ja riikkabeivviid lávdegottiid gullandilálašvuodaide oassálastimis sodeláhkaásahanpakeahta oktavuodas lea leamašan mearkašupmi. Omd. sápmelaččaid iežasgielat bálvalusaid dorvvasteapmi ja ekonomalaš resurssaid dárbu váldui viimmatge ságastallamii nu mo maid sáme gielat váikkuhandoaibmaorgána rolla ja sajádat.

10. Boahttevuoda stuorámuš hástalusat

Searvvi sajádaga ja rolla nannen lea boahttevuodasge guovddášlaš hástalus. Sámiid vuoigatvuodaid ja ovttaveardásašvuoda ovddideapmi gáibida gánske doaibmanvugiid dárkkodeami ja ovddideami namalassii searvebarggus, dannege cealkámušat ja ovdanbuktojumit eai okto doaimma doarvái bures dáin áššiin. Diehtoservodaga viidáneapmi gáibida dieđihanáššedovdi bálkáheami searvvi hálddahussii. Sámeservoša searvvušvuoda nannen ja bearrašiid buresbirgejumi ovddideapmi leat stuorra hástalusat. Suoma ráđđehusa plána sápmelaččaid psykososiála doarjaga ovddideami várás gáibida maiddá searvvis iešguđetlágán ovddidandoaimmaid. Skuvlejuvvon, sáme gielat bargiid rekryteren boahtá leat ain hástaleaddji ja gáibida doaimmaid.

Sáme guovllu olggobealde searvvi doaimma guovddážiis leat ovdasajis sápmelaččaid identitehta, oktiigullelašvuoda dovddu, oasálašvuoda ja searvvušvuoda doarjun. Dan lassin figgat doarjut sápmelaččaid vejolašvuodaid oassálastit iežaset servodaga ja iešstivrejumi dikšumii ja ovddideapmái. Konkrehta lagasáiggi ulbmilin lea válmmaštallat johtti doaibmanmálla ja ohcat dasa ruhtadeami. Jurddan lea ovddidit doaibmanvugiid, main vuollegis šielmmá prinsihpain doaibmi deaivvadanbáiki lágiduvvošii vurrolagaid sierra gávpogiin.

Sode- ja eanangotteodastusdoaibma ovdána ja searvi oassálastá iežas resurssaid mielde bargojoavkkuide ja figgá váikkuhit odastusa guoski láhkaásaheapmái.
